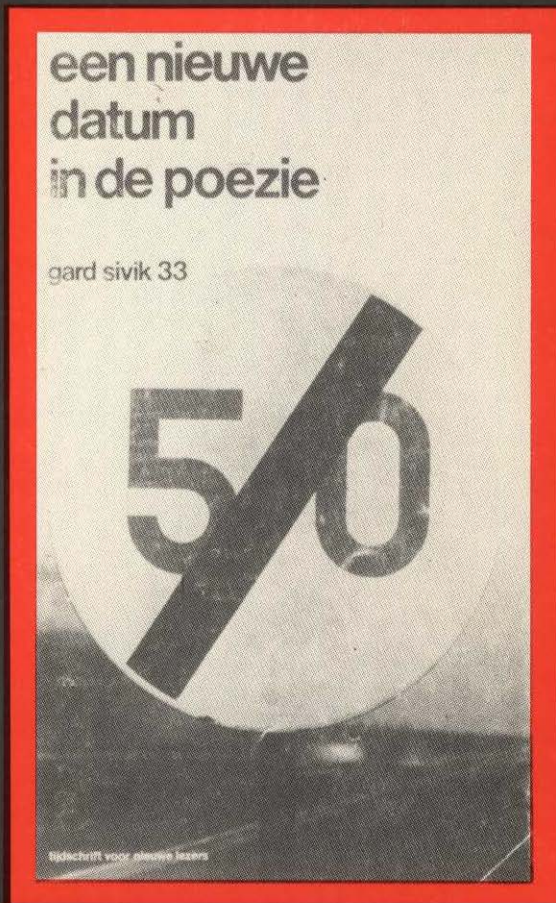

KREATIEF

literair-en kunstkritisch tijdschrift

1988-4

Primo Levi Ivo Michiels Marijke Höweler
Duitse literatuur in Praag Gard Sivik

driemaandelijks – derde trimester 1988

afgifftekantoor Antwerpen X

Een stelletje oprukkende Rotterdamers

'Gard Sivik' en het realisme van het
nieuwe

Krantief
22 (1985) 4
cht

'(...) wat nut had het, een tijdschrift uit te geven dat door onze vrouwen moest worden samengesteld ? Claus deed allang niet meer mee, hij woonde in Parijs of in Rome. Ik was het beu als koude pap. En aan alle kanten stonden jongeren te trappelen - ja wij waren plots niet meer de jongeren, maar de gevestigden om onze plaats in te nemen. We hielden nog een laatste bijeenkomst, bij mij aan huis, om te zien wat kon gered worden. En daar was Claus dan plots wel bij, want hij bleek niet in Rome of Parijs te zitten, maar in Gent te wonen. Hij zag niet het nut in van een tijdschrift, zei hij. Ik had echt spijt voor Jan (Walravens), maar ik zag er evenmin nut in. Met tranen in de ogen zei Jan: "Dan plegen we zelfmoord!" Och kom, zelfmoord... de volgende dag verscheen een nog nieuwer tijdschrift, "Gard Sivik", waaraan al de van ongeduld trappelende jongeren meewerkten, en ons uitmaakten voor hopeloos verouderden.' (L.P. Boon in *Kentering* juli/augustus 1968.)

Waarin zat die vernieuwing van jongeren ? Over *Gard Sivik* is her en der al heel wat beweerd maar de beginjaren zijn veronachtzaamd, je zou kunnen zeggen ondergewaardeerd. Een voorbeeld is een betrekkelijk recente publikatie in *De Gids* (1985/7). Han Foppe schreef een artikel over de poëzie in de tijdschriften *Gard Sivik* en *De Nieuwe Stijl*. Foppe probeert

de invloed van het futurisme op de poëzie in deze tijdschriften aan te tonen. Zoals dat tot nu toe steeds is gebeurd, maakt hij de fout net te doen alsof **Gard Sivik** van het begin af aan het tijdschrift was waar het later zo bekend door is geworden. Ik wil nu eens de aandacht vestigen op de eerste paar jaargangen van dit legendarisch geworden blad. Ondanks het feit dat de **Gard Sivikers** van het eerste uur epigonen waren, is duidelijk de wil tot vernieuwing aanwezig. De verschillen tussen de **Gard Sivikers** en de **Vijftigers** waren voorlopig alleen theoretisch, maar deze 'aanloop' vormde wel een basis voor de latere 'poëtische praktijk' van het nieuw-realisme.

Niet iedereen zal de geschiedenis van **Gard Sivik** paraat hebben. Daarom eerst een korte schets. **Gard Sivik** werd opgericht als tijdschrift van de gelijknamige vereniging ter bevordering van de avant-gardekunst die in het stamlokaal **Gard Sivik** bij elkaar kwam. De redactie bestond uit: Gust Gils, Hugues C. Pernath, Paul Snoek, Tone Brulin, Simon Vanloo en Herman Denkens, die de 'uiterlijke verzorging' voor zijn rekening nam. In 1956 trad René Gijzen tot de redactie toe en vanaf 1958 zaten de Nederlanders Hans Sleutelaar en C.B. Vaandrager in de redactie. De toetreding van de laatste twee wordt algemeen als belangrijk beschouwd voor de nieuw-realistische koers die het tijdschrift steeds meer ging varen. On-poëtisch taalgebruik en het inpassen van ready-mades waren hierbij belangrijke ingrediënten. Op polemische wijze werd de nieuwe poëzie geproclameerd. Het laatste nummer (33) laat op het omslag overigens een verkeersbord met 50 en daar doorheen een streep zien. Dit zou een symbolische verwerping van de **Vijftigers** kunnen betekenen, maar ook kan het als een afscheid van de 'veilige' poëzie van de bebouwde kom geïnterpreteerd worden. Het tijdschrift werd op den duur geleid door een grote redactiegroep onder wie belangrijke medewerkers als C. Buddingh', Ellen Warmond, Armando en Simon Vinkenoog. Toen het tijdschrift na een fusie met de Nulgroep in 1965 werd voortgezet onder de naam **De Nieuwe Stijl**, was het van oorsprong Vlaamse tijdschrift helemaal tot een Nederlandse aangelegenheid geworden.

Wie het zoldercafé **Gard Sivik**, Stadswaag 1a, iets buiten het centrum van Antwerpen bezoekt, treft daar nog net als vijfendertig jaar geleden de portier met het petje, een livebandje dat jazzmuziek speelt en de prent waarop vereeuwigd is dat tijdens de Eerste Wereldoorlog door een bombardement van een Duitse zepelin een lid van de Garde Civique om het leven kwam. Gezien de ouderdom en fysieke staat van dit alles, is het onaannemelijk dat iets of iemand sinds de oprichting in 1953 is vervangen. Toen ik het café bezocht, zaten er een man of tien van rond de vijftig jaar aan de bar te drinken en zo nu en dan applaudisseerden ze voor het jazzbandje dat

de sfeer van weleer trachtte terug te halen.

Het is niet eenvoudig uit te leggen waar het tijdschrift *Gard Sivik* voor staat, en nog moeilijker is de invloed op het literaire leven in Vlaanderen en Nederland te meten. In letterkundige handboeken wordt het tijdschrift altijd in één adem genoemd met het tijdschrift *Barbarber*, wat om meer dan één reden een verwarrend beeld oproept. Dat vond Jules Deelder ook, die nimmer in een van deze bladen gepubliceerd heeft, toen hij in een interview het verschil tussen *Gard Sivik* en *Barbarber* vergeleek met de eeuwige strijd tussen Rotterdam en Amsterdam. Rotterdammers klagen altijd, maar deze vergelijking was zo gek nog niet. Toch gaat Deelder, in navolging van veel anderen, op deze manier voorbij aan de geschiedenis van *Gard Sivik* zoals die zich afspeelde voordat Rotterdam een rol ging spelen. Wat moeten wij trouwens blij zijn dat dit tijdschrift zijn oorsprong in Antwerpen heeft, anders hadden we nu niet het handige, hoewel niet feilloze, bibliografische overzicht van Roemans en Van Assche in de reeks *Bibliografie van de Vlaamse Tijdschriften*.

In maart van het jaar 1955 verscheen in een sober rood omslagje het eerste nummer van *Gard Sivik*, waarin de redactie een verklaring plaatste die als volgt begint: 'De vereniging "gard-sivik", die dit nieuwe tijdschrift uitgeeft, stelde zich tot doel "de avant-gardekunst te propageren".' Deze inleiding eindigt met de opmerking: 'De lezer neme overigens niet kwalijk, dat hem holle slagzinnen en programmaverklaringen onthouden worden. Het werk dat hier naar voren gebracht wordt, moge voor zichzelf spreken.' Het was een stroom van essays, redactionele teksten, ingezonden brieven en statements die de lezers van de eerste twee jaargangen ervan moesten overtuigen hoe avantgardistisch het blad wel was.

De directe aanleiding tot de oprichting van *Gard Sivik* staat waarschijnlijk in het tweede nummer preciezer beschreven dan de redacteuren zich op dat moment bewust waren. Louis Paul Boon schreef in zijn rubriek in de socialistische krant *Vooruit* over het eerste nummer. In die bespreking heeft hij het ook over het dan zojuist ter ziele gegane tijdschrift *Tijd en Mens*. Boon geeft toe dat hij de bijdragen van de jongeren die *Gard Sivik* hebben opgericht saboteerde. Zowel uit Boons krantestukjes als uit de brief van de redactie aan Boon, 'Beste peulvrucht', blijkt dat de jongeren gefrustreerd waren omdat ze geen publikatiemogelijkheden in *Tijd en Mens* hadden gekregen. '(Wij hadden ooit illusies wat dat betreft)', schrijven ze eerlijk.

In de *Letterkundige Almanak 1956* schrijven Gils en Snoek

nog een beetje zuur: 'Want het binnenhalen van die jonge elementen zou wel degelijk het aanschijn van **Tijd en Mens** veranderd hebben.' Alleen Willy Roggeman heeft zowel in **Tijd en Mens** gepubliceerd als in het eerste nummer van **Gard Sivik**. Ondanks deze zwaarwegende frustraties wordt het belang van **Tijd en Mens**, het blad van de Vlaamse experimentelen, door de **Gard Sivikers** niet in twijfel getrokken. Deze ambivalente houding van bewondering en afzetten tegen, zou voorlopig nog een belangrijke rol blijven spelen. In feite had deze houding al haar voorgeschiedenis in het bestaan van het gestencilde blaadje **Taptoe**. In **Gard Sivik** wordt dit blad geregeld met grote instemming genoemd. **Gard Sivikers** Gils, Snoek, Vanloo en Pernath hebben eraan meegewerkt. De meeste medewerkers van **Tijd en Mens** hebben ook wel een keer in **Taptoe** geschreven. Maar ook worden de redacteurs Karel du Bois en Walter Korun na de opheffing van **Taptoe** in september 1955 opgenomen in de redactie van **Gard Sivik**. Kort gezegd, **Gard Sivik** bewoog zich aanvankelijk op het breukvlak van de experimentele literatuur en de praktijk van het nieuw-realisme. Dit laat zich goed illustreren met de invloed van de beeldende kunst. **Gard Sivik** had veel aandacht voor de Informele kunst, een beeldende kunststroming tussen de Cobrabeweging en de Zero/Nul-beweging in. Zoals de Vijftigers de Cobraschilders hadden, zo associeerde de daaropvolgende generatie zich met de kunstenaars rondom de nieuw-realistische bewegingen Nouveau Realisme, Spur en Zero/Nul. De Cobraschilders lieten evenals de dichters uit die tijd zo nu en dan een oerschreeuw horen, de nieuw-realisten praktiseerden de 'cool emotion' en het seriële denken.

In de eerste twee jaargangen van **Gard Sivik** is daar evenwel niet veel van te merken. De werkelijke symbiose tussen deze nieuwe kunststromingen en literatuur werd pas gerealiseerd met de oprichting van **De Nieuwe Stijl** na het verdwijnen van **Gard Sivik**. Hoewel Freddy de Vree vanuit de beeldende kunst al herhaalde malen een aanzet heeft gegeven om een connectie te leggen tussen de Internationale Situationisten en de Vijftigers, heeft niet één literatuurkenner ooit de moeite genomen dat eens goed uit te zoeken. Het is geen toeval dat Asger Jorn en Maurice Wijckaert, beiden lid van de Internationale Situationisten, al in de eerste nummers van **Gard Sivik** tekenden en Wijckaert later zelfs de lay-out mee bepaalde.

In dezelfde maand dat de redactie haar blad opwerpt als het orgaan van de tweede experimentele generatie in Vlaanderen, richtten enkele jongeren in Rotterdam het 'Maandblad van de nieuwe generatie', **Profeschrift**, op. Het was al aangekondigd in **Taptoe** dat de redactie bestond uit Ad. Donker Jr., Huib A.P. Eijkelenboom, Han Kiviet, Esteban López, Hans Sleutelaar, Oscar Timmers en Cor B. Vaandrager. De inleidende redactione-

le tekst bevat onder meer de volgende zin, waaruit blijkt dat Sleutelaar en Vaandrager maar zeer schuchter tot het Nieuw-Realisme zijn gekomen: 'En dan moet voorop gesteld worden, dat wij de generatie van '50 niet als achter ons liggend ervaren, noch als voorbijziende, als afgedaan hebbende - maar binnen ons'. Dat laatste moet niet met een korreltje zout worden genomen. Had Gard Sivik al in het tweede nummer poëzie van Vijftigerideoloog Simon Vinkenoog opgenomen, Proefschrift bracht in het eerste nummer proza van de Vlaamse Vijftiger Hugo Claus. Verder plaatste Gard Sivik in de loop van de tijd werk van alle andere Vijftigers. Jan Elburg, die daarbij schittert door afwezigheid, is vervolgens weer wel in Proefschrift terug te vinden.

Proefschrift is evenals Gard Sivik op zoek naar iets nieuws, maar hangt daarvoor te vast aan de vorige generatie. Walter Korun schrijft in Proefschrift over de nieuwe Belgische schilderkunst. De redactie vindt zijn stukjes kennelijk zo belangrijk dat als bijlage van het vierde nummer een apart vel gedrukt wordt met reproducties van werk van Maurice Wijckaert en Serge Vandercam. Het vijfde nummer bevat zelfs een bloemlezing uit Gard Sivik.

Hoewel het tiende nummer van Proefschrift niet minder dan drie bijlagen bevat waaruit grote plannen spreken, onder meer een enquête over het blad, en het dubbelnummer 11/12 begeleid wordt door een brief aan de abonnee om toch maar vooral die status niet op te zeggen, houdt het tijdschrift plotseling op. Esteban López, die steeds de belangrijkste woordvoerder is geweest, gaat verder met een blad dat hij Vertoning noemde.

Ondanks de steeds weer terugkerende uitweidingen over het avantgardisme van Gard Sivik laat de eerste jaargang geen al te originele indruk na. De redactie zweert weliswaar krachtig Tijd en Mens af, maar valt daarbij even hard terug op de Nederlandse Vijftigers. Het epigonisme valt bijna in ieder gedicht te bespeuren.

Van het vijfde nummer af wordt begonnen met de rubriek 'Onder 1 Hoedje', die polemisch mengelwerk zal gaan verslaan. Vanaf die tijd werken Sleutelaar en Vaandrager mee en vanaf het achtste nummer in juni 1957 maken ze deel uit van de redactie. Dat achtste nummer lijkt nog erg veel op de eerste zeven. Wellicht is dat te wijten aan het ontbreken van Vaandrager (en Sleutelaar ?) op de eerste Nederlands-Vlaamse redactievergadering. In een brief aan Gust Gils geeft Vaandrager de redenen op die niet toelieten dat hij deze vergadering zou bezoeken. 'In de nacht van zaterdag op zondag naakt ba-

dend met een gemengd gezelschap werden wij overvallen door een bende motorrijders met een mentaliteit die die van de motorrijders uit 'The Wild One' verre overtrof. Onze auto werd onbruikbaar gemaakt. Onze vrouwen bijna. Enfin, tegen tweeën in de zondagmiddag waren wij, zonder geslapen te hebben, zo ver dat de auto rijden kon. Dat Antwerpen op dat moment even ver als Japan leek, zul je wellicht begrijpen.'

Vaandrager, die al in het schoolblad **VODO-Express** over jazz schreef, en de jazzmuzikant Sleutelaar zorgden er langzaam maar zeker voor dat er vanuit Rotterdam een nieuwe literaire generatie ontstond. Op hetzelfde moment, op een minder shockerende wijze maar op de beschaafde manier van jongens die **The New Yorker** lezen, gebeurde dat in Amsterdam door middel van **Barbarber**. Enkele verschillen tussen de oude en de nieuwe generatie (een generatie in de literatuur duurt nooit langer dan tien jaar) zijn: de Vijftigers waren tegen de overheersing van het intellect, het taalgebruik moest zo direct en instinctief mogelijk zijn. De nieuw-realisten kennen een scheppende functie toe aan het intellect. Voorts waren de Vijftigers politiek geëngageerd en de **Gard Sivikers** niet.

Met ingang van het achtste nummer ging de nieuwe rubriek 'dorka' van start. Allerlei nieuws op het gebied van de beeldende kunst kon hierin opgenomen worden. Ook hier zijn veel aanwijzingen te vinden voor de stelling dat **Gard Sivik** een overgangstijdschrift was. Stond in het achtste nummer al naast het Vlaamse redactieadres een Rotterdams adres vermeld, waarvan de groter wordende invloed van de Nederlanders te herkennen is, onder die invloed beginnen vanaf het negende nummer geleidelijk aan de gedichten minder onverteerbaar te worden. Ook het proza wordt langzamerhand gezuiverd van al te literaire elementen. De redactie blijkt een voorkeur te hebben voor seks, geweld, ziektes en snelheid. In korte afgemeten zinnestukjes worden negatieve harde statements als reclameteksten gepresenteerd. Voorts krijgen gelijkgestemde Franse auteurs plaatsruimte. Nieuw in deze periode is bovendien dat 'Onder 1 Hoedje', de polemische rubriek, drie keer als los 'bijblad van **Gard Sivik**' verschijnt. Voor de eerste maal gebeurt dat op 10 mei 1958. Dit bijblad bevat zes gestencilde pagina's met wrevelige stukjes over onder anderen Martin A. Veltman. Veltman is een dichter die al voor zijn vijftigste kon gaan rentenieren, omdat hij in de reclamewereld een fortuin heeft verdiend. Waarom dit bijblad? De stukjes zitten niet zo duidelijk aan de actualiteit vastgebakken, veeleer moet de reden gezocht worden in het ongeduld van de redacteuren. Dat waren voor het derde bijblad dat op 26 februari 1959 verscheen: **Tone Brulin**, **Gust Gils**, **Walter Korun**, **Hugues C. Pernath**, **Hans Sleutelaar** en **Cornelis Bastiaan Vaandrager**. In oktober 1958 is het tweede nummer

van **Onder 1 hoedje** verschenen als reactie op de bloemlezing **Dichters van Morgen** van Ad den Besten. De reactie is onge-
meen fel. Er blijft niets over van Den Besten en de door hem
geselecteerde dichters. Enkele bijdragen in het pamflet dragen
cynische koppen als: 'Het overspelige leven van Ad den Bes-
ten', 'Kanttekeningen bij een geval van literaire Schizofrenie'
en 'Lukt het vandaag niet dan lukt het morgen'. Dit nummer
van **Onder 1 Hoedje** zou nog een belangrijke rol gaan spelen
in de geschiedenis van het tijdschrift.

Op 2 januari 1959 namelijk ontvreemden Vaandrager en
Sleutelaar van de DADA-expositie in het Stedelijk Museum te
Amsterdam een collage van Max Ernst en een reclamdrukwerk
voor het tijdschrift **Dada**. Daarvoor in de plaats deponeren
zij een exemplaar van **Onder 1 Hoedje** (het pamflet tegen Ad
den Besten) in het museum. Over het doel van deze stunt zegt
Sleutelaar in **Het Vrije Volk** (22 januari 1959): 'We wilden uiting
geven aan onze eerlijke verontwaardiging. Naar onze mening
had men deze expositie op geheel andere wijze moeten inrich-
ten. Men had parallellen moeten trekken met revolterende artis-
tieke bewegingen daarna. De geest van Dada is immers niet
dood, zij leeft voort. Men had voor de opening veel meer tam-
tam moeten maken.' Als de verwisseling drie weken later nog
niet opgemerkt is, geven zij een pamflet uit waarin de zaak
in dadaïstische bewoordingen uit de doeken wordt gedaan.

In nummer tien en elf hadden Armando en C. Buddingh'
hun opwachting in **Gard Sivik** gemaakt en vanaf dat moment
was de macht echt aan de Hollanders: **Gard Sivik** is een nieuw-
realistisch tijdschrift geworden. Met de verschijning van de
nummers in de laatste maanden van 1959 en de eerste maanden
van 1960 liep het wat traag door financiële moeilijkheden. De
redacteurs hadden wel zoveel gevoel voor public relations,
dat ze inzagen dat er in die winterslaap iets moest gebeuren.
Als slimme campagnebedenkers presenteerden ze een ongenum-
merde gesproken aflevering. Evenals de hieronder genoemde
boekenserie is dat niet in de genoemde bibliografische studie
opgenomen.

Een mededeling dat de bundel **Aardrijkskunde** van Paul
Snoek onder auspiciën van **Gard Sivik** is uitgekomen (zoals in
de **Gard Sivik**bloemlezing **Met andere woorden** (1960) staat ver-
meld) wijst erop dat de invloed van het tijdschrift op zijn re-
dacteurs groot is geweest. Bij uitgeverij Ontwikkeling te Ant-
werpen en bij De Beuk in Amsterdam verschenen dichtbundels
van onder anderen Gust Gils die alleen via de redactie van
Gard Sivik te bestellen waren. Uitgeverij Heijnis gaf in 1960
en 1961 de volgende boekenreeks uit:

- Gust Gils, **Met de noorderzon op stok**, Serie 1, deel 1;

- René Gijsen, **Een mond zonder alibi**. Drie verhalen, Serie 1, deel 3 (met potlood veranderd in deel 2, achterop staat wel deel 2 gedrukt);
- C. Buddingh', **Eenvouds verlichte waters**. Een inleiding tot de poëzie van Lucebert, Serie 1, deel 3;
- Jan Wolkers, **Serpentina's petticoat**. Het tillenbeest, Gezinsverpleging, **Serpentina's petticoat**. De verschrikkelijke sneeuwman, Vivisectie, tweede serie, deel 1;
- Cornelis Bastiaan Vaandrager, **Met andere ogen**, tweede serie, deel 2;
- Willy Roggeman, **De adem van de jazz**, tweede serie, deel 3.

Voor de rest van de geschiedenis van **Gard Sivik** kunt u in de gangbare literatuurgeschiedenissen terecht. Dit moest een keer beschreven worden ter aanvulling en correctie van die literatuurgeschiedenissen.

Met dank aan Tineke Deuze (+) en Vic. van de Reijt.